

ROZVOJ NÁRODNÍCH ŠKOL

- polovina 19. století v Evropě – boj o nár. jazyk a nár. umění; umění se stává aktivní silou ve vývojovém společenském procesu; hlubokým inspiračním zdrojem bylo lidové umění (písňe, tance)
- vznik konzervatoří:

1811 – pražská konzervatoř

1846 – lipská konzervatoř

1862 – petrohradská konzervatoř

1866 – moskevská konzervatoř

RUSKO

Michail Ivanovič Glinka (1804 – 1857)

- šlechtic; navštívil Paříž (setkání s Berliozem – vliv na instrumentaci); ovlivnil Smetanu (uváděl hodně jeho opery)

Opera

- **Ivan Susanin** - základní dílo ruské hudby; při premiéře pod názvem Život za cara) - typ ruského člověka, který dovede za svůj národ obětovat život bez hrdinských gest a velkých slov; vychází z ruské nápěvnosti, cituje ruské lidové písňe;
- **Ruslan a Ludmila** - na **Puškina**; typ pohádkové opery

MOCNÁ HRSTKA

- Názorově jednotná skupina mladých průbojných skladatelů, kterou kolem sebe shromáždil Vladimír Vasiljevič Stasov. Snažili se navázat na domácí tradice, ale dosáhnout světové kompoziční úrovně; evropských skladatelů jim imponovali pokrokoví romantičtí skladatelé jako např. Schumann, Berlioz, Liszt.
- Tvořili ji skladatelé: **Balakirev, Borodin, Musorgskij, Rimskij-Korsakov, Kjuj** (všichni byli původně nehudebníci) = **novoruská škola**

Milij Alexejevič Balakirev (1836-1910)

- organizačním vůdcem skupiny; založil bezplatnou hudební školu (proti konzervatoři)
- folklorista; upravovatel lidových písní

Alexandr Porfirjevič Borodin (1833-1887)

- lékařský chemik; hudbě se věnoval ve volném čase; dílo nevelké, ale významné

- **Kníže Igor** – opera (hrála se také v Plzni), na níž pracoval 18 let (nedokončil ji; dokončil ji Rimskij-Korsakov a Glazunov); námětem je *Slovo o pluku Igorově* (epos); používá orientální prvky, celotónové stupnice; kvartové harmonie, složitý rytmus

Modest Petrovič Musorgskij (1839-1881)

- důstojník, úředník; deprese, bohémský způsob života; nevyrovnaná povaha, alkohol
- problém lidské svobody; základním kritériem realismus (někdy drsný hudební výraz); jeho hudba neokouzluje, ale strhuje; používá hodně volné formy
- až bezohledná psychologická pronikavost a syrovost výrazu = naturalismus (nebyl ve své době oceňován)

Opery

- **Boris Godunov** – Puškinovo drama; schopnost postihnout utrpení jedince i lidu, vyjádřit pochybnost i víru v lidství; soustředí se na vykreslení rozervané osobnosti Borisovy (autobiografické rysy – u M. časté); je dramatický (jako Wagner), ale citově lidštější (šílenství a smrt Borisova); odposlouchané intonace lidového hovorového jazyka dávají zpěvu životní bezprostřednost; vokální linka kopíruje kadenci mluvené ruštiny; dovede vykreslit psychické jádro jednotlivých postav, ale i mohutnost lidových scén; nezvyklá instrumentace je bohatá a barevná (opera neměla moc velký úspěch); existuje Korsakovova „upravená verze“

Písně

- asi 60
- **Dětská světnička** – cyklus
- **Píseň o bleše** – humor, satira

Symfonická tvorba

- **Noc na Lysé Hoře** – první ruská symfonická báseň, strašidelná, v rozhlase se pouští okolo půlnoci pro umocnění atmosféry

Klavírní tvorba

- **Obrázky z výstavy** (1874) – inspirace: výstava architekta Viktora Hartmanna v Petrohradě (zemřel v roce 1873); Promenáda, přecházení návštěvníka výstavy od obrazu k obrazu, se několikrát opakuje mezi jednotlivými kusy jako rondový refrén; k ruskému charakteru přispívá střídání taktů (5/4 a 6/4) a sólového hlasu s plným zvukem. Promenáda je obměňována tak, aby odpovídala charakteru následujícího obrazu, někdy také odpadá; unisona, chromatika, disonance zaznívají v Katakombách; jeho orchestrální myšlení přesahuje možnosti klavíru (crescendo na jediném tónu); v roce 1922 dílo **instrumentoval pro orchestr Maurice Ravel**

Musorgského celkový odkaz je malý a dnes je znám díky jen hrstce děl. Je to *Boris Godunov*, samozřejmě, se svým širokým epickým záběrem, životními

charaktery a skvěle postiženým duchem ruského lidu. Jsou tu čtyři písňové cykly *Písňe a tance smrti*, jeden z nejúžasnějších a nejsuggestivnějších písňových cyklů, které byly kdy napsány. Svými ostře se zařezávajícími harmonickými, se svou mixturou recitativu a melodie, ostře vyhocenou, ale kontemplativní atmosférou, se řadí hned vedle *Borise* jako jedno z vrcholných Musorgského děl, kterými dosáhl „pravdy“ v hudbě. Přízrak smrti vrhá svůj temný stín na každý takt a ukolébavka z *Písni a tanců smrti* vyznačuje svou pochmurností a slitovností, která však nikdy nesklouzne do sentimentalismu. Pak jsou tu *Kartinky* (Obrázky z výstavy) pro sólový klavír, což je oblíbený cyklus koncertních síní a rovněž oblíbený i dirigenty, neboť existuje Ravelova instrumentace.* Pak je tu řada pozoruhodných písni, včetně dvou cyklů *Bez slunce* a *Dětská světnička*. Poslední dvě opery, *Chovanština* a *Soročinský jarmark* byly dokončeny jinými skladateli. Kolik je v nich Musorgského, kolik Rimského-Korsakova a kolik Vissariona Šebalina, je dnes těžké říci. Předehra k *Chovanštině*, překrásný obraz v tónech, se příležitostně objevuje na symfonických koncertech, podobně jako raná symfonická skica, *Noc na Lysé hoře*.

Musorgskij nebyl mimo Rusko zcela neznám. O jeho hudbu se zajímal Liszt a v roce 1874 způsobil *Boris Godunov* velký rozruch ve francouzských kruzích, když se Saint-Saëns vrátil z Ruska s partiturou opery. Byli mnozí tehdy, stejně jako dnes, kteří dospěli k závěru, že Musorgskij byl nadaný diletant. To, co akademicky vychovaní hudebníci nedokázali vidět, bylo, že Musorgského hudba nebyla místy podivná, plná chyb a prohřešků proti pravidlům, nýbrž že byla vědomě podivná, záměrně syrová. Pravidla byla záměrně překračována. Přirozeně že Musorgského hudba má dodnes největší přitažlivost pro ty skladatele, kteří sami porušují pravidla. Debussy, který znal partituru *Borise* a slyšel i jinou hudbu Musorgského, když působil v Rusku jako klavírista u Naděždy von Meck, byl těmito díly ohromen. Ze všech západních hudebníků Debussy byl nejvíce ovlivněn Musorgského modálními postupy, nepravidelnými stupnicemi a rytmy a asymetrickými rytmickými vzorci. Ale dokonce i Debussy byl toho názoru, že Musorgskij byl zvláštní druh nevzdělaného primitiva. „Je to jedinečný zjev a takovým zůstane, pro-

* Ravelova je jistě nejznámější, ale nikoli jediná. Pozoruhodná je i Stokowského úprava, byť nezahrnuje všechna čísla cyklu – Stokowski tak miloval smyčce, že i všechny Promenády světa fil jim, a ne třeba trubce jako Ravel – a z novější doby i vynikající pokus Vladimira Ashkenazyho, který v mnohých místech dokázal partituru ještě účinněji pointovat než Ravel, zejména diferencovanějším užitím bicích nástrojů. Kromě toho se pokusil *Kartinky* zinstrumentovat i český dirigent Václav Smetáček. Pozn. překl.

tože jeho umění je spontánní a svobodně se vymaňuje z kožených formulek. Nikdy nebylo dosaženo rafinovanější senzitivity prostšími prostředky. Je to, jako kdyby zívavý divoch, krůček po krůčku, svojí přirozenou intuicí a citem, objevoval zákony hudby.“ Dnes převládá názor, že Musorgskij byl zdaleka neoriginálnější a nejmodernější ze všech ruských skladatelů devatenáctého století. Byl to zjev, který ukazoval do budoucna a pravděpodobně to o sobě věděl. Ve svém věnování *Borise Godunova* napsal: „Umělec věří v budoucnost, protože žije v budoucnosti.“

Nikolaj Rimskij-Korsakov (1844-1908)

- technicky nejvyspělejší a nejvzdělanější člen Mocné hrstky (lodní důstojník)
- získal (podobně jako Musorgskij) vzdělání u Balakireva a dosáhl takového věhlasu, že se stal profesorem hudby (skladby a instrumentace) na petrohradské konzervatoři (studovali u něj Glazunov, Stravinskij a jiní)
- opíral se o bohatství ruské lidové písně, o glinkovskou tradici a pokrokové západní skladatele; smysl pro orchestrální barvu

Opery

- celkem 15; historické a pohádkové (ty jsou nejlepší – fantazijní, pohádkový, barevný svět)
- **Mozart a Salieri**
- **Carská nevěsta**
- **Pohádka o caru Saltánovi**

Suity

- několik; nejlepší je:
- **Šeherezáda** – geniální instrumentace, orientální melodika
- **Španělské capriccio**

Cézar Kjuj (1835-1918)

- vojenský inženýr
- spíše než skladatel měl význam jako propagátor a hudební kritik

Anton Rubinštejn (1829-1894)

- představitel konzervativnější, západně laděné skupiny skladatelů (proti národně zaměřené Mocné hrstce) - podobá se stylem Mendelssohnovi
- **Klavírní koncert d moll**

Literatura:

Burian, K. : Musorgskij. Orbis, Praha 1950.

Musorgskij, M. P.: Hudba života. SNKLHU, Praha 1959.

http://hudobnik.wbl.sk/dejiny_hudby_-_skripta_-srpen_2010.pdf
s. 72 a dál

Povinný poslech - porovnej obě verze:

**1. Musorgskij - Obrázky z výstavy - klavírní verze - Velká brána kijejská
(od 1:02:15 - konec)**

<https://www.youtube.com/watch?v=kxg2R0Pqb3c>

**2. Musorgskij - Obrázky z výstavy - orchestrální verze - Velká brána kijejská
(celé)**

<https://www.youtube.com/watch?v=tqvY1Qcb84s>